

Úvod k exilové osobní korespondenci Blažeje Vilíma

Sylva Šimsová

Acknowledgement/Poděkování

*By permission of the British Library, 90 Euston Road, London NW1 2DB,
United Kingdom*

ADD.MS.74962-74993 Vilím Papers

*Churchill Archives Centre, Churchill College, Cambridge, CB3 0DS, United Kingdom
BVLM – Blažej Vilím*

Pozůstalost Blažeje Vilíma je uložena ve dvou anglických archivech: British Library v Londýně a Churchill Archives Centre v Cambridgi.

Když B. Vilím v roce 1976 zemřel, jeho žena Mirka uspořádala jeho písemnosti a nabídla je darem národní knihovně British Library. Knihovna přijala pouze polovinu, tj. dokumenty datované před rokem 1968. Před její smrtí jsem jí slíbila, že najdu umístění pro druhou polovinu, což se mi podařilo v Churchill Archives Centre. Oba fondy byly pak uzavřeny veřejnosti do roku 1997. Od té doby pracuji na dokumentaci, která by usnadnila badatelům vyhledávání v obou fondech.¹ Vilímovy fondy obsahují jeho osobní korespondenci, poznámky a rukopisy z let 1948–1976, úřední korespondenci čs. sociální demokracie v exilu 1948–1950 (z doby, kdy byl Vilím generálním tajemníkem) a několik dokumentů z pozůstalosti Josefa Běliny (u kterého Vilímovi po příchodu do Londýna bydleli).

Život Blažeje Vilíma do konce války

Blažej Vilím se narodil v Praze 3. února 1909 jako nejmladší ze tří dětí. Jeho otec zemřel na tyfus ve vězení za 1. světové války. Matka byla činná v komunistické kooperativě Včela. Vyučil se cizelérem a zároveň studoval externě střední školu.

V roce 1928 se stal členem organizace komunistické mládeže, ze které byl později vyloučen, protože kritizoval vedení komunistické strany a Moskvu. V roce 1931 se stal členem sociálnědemokratické mládeže a sekretářem Svazu kovodělníků a redigoval svazový časopis.

¹ Adresa pro dotazy: simsova@simsova.demon.co.uk.

V roce 1934 se seznámil s Mirkou Pánkovou, dcerou básníka Antonína Pánka,² a v roce 1938 se s ní oženil. V roce 1940 byl pro odborářskou činnost vězněn šest měsíců Gestapem v Praze. Později byl převeden do policejní vazby v Berlíně a po odsouzení společně s Jiřím Hájkem poslán do věznice v Ebrachu, kde zůstal až do osvobození americkou armádou v roce 1945.

O osvobození a návratu domů napsal Bělinovi v červnu 1945: „*Osvobozen jsem byl 13. dubna a měl jsem pak příležitost k 5 týdnům odpočinku... Do Prahy jsme se vrátili teprve před 5 týdny. Hned druhý den obrátili se na mne soudruzi se žádostí o přijetí nynější funkce a tehdy jsem se jim vysmál... ovšem musel jsem se nakonec podřítit zájmům hnutí...*“³

Po návratu se stal generálním tajemníkem československé sociální demokracie a poslancem Národního shromáždění.

Únorová krize

Vilímův fond obsahuje několik dokumentů, které se týkají únorové krize a událostí, které jí předcházely. Nejdůležitější dokument je chronologie únorových dnů nazvaná „*Průběh československé krize v únoru 1948*“.⁴ Informace do této chronologie poskytla skupina exilových politiků.

Předpokládám, že Sychravův dopis Vilímovi z podzimu roku 1950 se týká této zprávy, ale je možné, že Sychrava připravoval studii větší, o které se ve Vilímových fondech nezachovaly žádné další dokumenty: „*Uvolil jsi se věsti komisi pro studium února 1948 a je třeba, abychom udělali plán pro další postup.*“⁵

K. Kaplan cituje zápis londýnských diskusí o únorových událostech, které pořádal Jaroslav Stránský v zimě 1949–50.⁶ Tyto zápisy ve Vilímově fondu nejsou.

Informace o únoru se také najdou v soukromých dopisech. Například v dopise B. Laušmanovi Vilím na začátku roku 1952 napsal: „*Z několika stran jsem slyšel, že píšeš brožuru o únoru... Sám jsem odolal několikerému naléhání hned na počátku mého exilu něco takového psát, poněvadž by to musela být kniha o celém politickém vývoji až k únoru. A na to je myslím ještě čas. Myslím, že by z ní jasně a z faktů vyplývalo, že soc. dem. v boji za demokracii neměla v Čs. žádného spolehlivého partnera... A nyní k únoru... Nevím, zda-li už dnes je možné zveřejnit poradou, kterou jsme měli s nár. soc. koncem prosince 1947. Myslím, že nikoliv, se zřetelem na Frantu Tvarůžka [pozn. MV: Tymeš] a Drtinu, kteří jsou doma. Nár. soc. se k ní doposud nepřiznali, poněvadž by to oslabilo jejich pověst jediných bojovníků proti komunismu. Museli by přiznat, že tam bylo dohodnuto, jak postupovat ve vládě ve věcech policie a armády, a že Ty jsi byl*

2 Rukopis básní Antonína Pánka je v Churchill Archive CH BVLM 1/16.

3 Vilím Bělinovi 2/6/45 BL ADD.MS. 74983 f.27-9.

4 Průběh československé krize v únoru BL ADD.MS. 74966 f.1-58.

5 Sychrava Vilímovi 11/9/50 BL ADD.MS. 74989 f.61-2.

6 KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. Doplněk, 1997.

pověřen jednat s lidovci, které jsi tím prakticky zatahoval do komunistického bloku. Vyšlo by také z toho najevo, že vývoj až k únoru byl výsledkem této porady a že demise byla blbost. A nejenom to, že byla školáckým kouskem, zejména proto, že k ní došlo bez dohody s námi, kteří ve vládě v inkriminované otázce postupovali stejně jako ostatní proti komunistům. To je důležitý bod.“⁷

Jiří Horák, tehdy student, položil na podzim 1955 Vilímovi otázku o únoru. Ve fondu se zachovaly dlouhé poznámky, kterých pravděpodobně Vilím použil ve své odpovědi. Cituji z nich několik detailů, které nejsou všeobecně známy: „*Již od začátku r. 1947 bylo připravováno odstranění F. uvnitř strany... Poslední týden v prosinci 1947 se konala porada mezi soc. dem a nár. soc. stranou, Laušman, Vilím, Tymeš, Majer – Zenkl, Drtina, Stránský, Firt. Na této poradě bylo dohodnuto, že obě strany budou ve vládě i parlamentě postupovat společně.“⁸ V dopise Táboorskému Vilím vyjádřil své zklamání nad Benešem: „*Po podání demise došlo teprve k dohodě mezi námi a ostatními stranami s tím, že naše vládní delegace demisi nepodá, budeme však trvat na tom, aby vláda byla obnovena na platformě dosavadní Národní fronty. To jsme do posledního okamžiku drželi. Stejně tak držely ostatní politické strany. Zklamal E [i.e. Beneš]. V průběhu krize jsem s E. absolvoval u něho řadu rozhovorů. Ve všech nás ujišťoval, že jeho stanovisko je pevné a děkoval za náš postoj. Stejně tak o tom ujišťoval i ostatní strany. V pondělí měli jsme již obavy o jeho postoj, poněvadž jsme si nedovedli vysvětlit, proč dosud neprohlásil, že demisi ministrů nepřijme. Doporučil jsem proto nár. soc., aby uvažovali společně s ostatními o odvolání demise nebo výměně některých osob ve vládě. Ti to akceptovali a šli k E. se o tom poradit. Nedostali se k tomu pro samé jeho ujišťování, že nepovolí žádnému nátlaku a že podruhé za sebou Mnichov dělat nebude. To, čeho se dopustil, je však horší než Mnichov.“⁹**

Vilím byl někdy kritizován, že v únorové krizi a během událostí na podzim 1947 nedělal správná rozhodnutí. Po příchodu do exilu vydala skupina sociálních demokratů [Bernard, Epstein, Holub, Kosina, Leis, Pollák, Sedlák a Vilím] dvě prohlášení na jeho obranu: „*Všichni přítomní jsou naproti tomu dále toho názoru, že generální tajemník strany čelil odvážnou a statečnou politikou. Nemůže také být viněn ze zmíněné dohody, ježto byl v představenstvu přehlasován, když navrhoval, aby se s komunistickou stranou nejednalo, a musil jít do jednání proti vlastní vůli.“¹⁰ – „*Podle usnesení představenstva strany byl gen. tajemník strany nucen zahájit spolu s Fierlingrem a Tymešem jednání o pracovní dohodu k překlenutí krizové situace v září 1947. Krize vznikla pro tzv. dávku milionářskou, spiknutí na Slovensku, atentáty na členy vlády a úvodem v sporu o ceny resp. výši příplatku na ceny zemědělských plodin. Rovněž šlo o řešení otázky platu státních zaměstnanců. Pracovní dohoda podepsaná**

7 Vilím Laušmanovi 9/1/52 BL ADD.MS. 74982A f.26-7.

8 Vilím Jiřímu Horákovi 17/11/55 BL ADD.MS. 74975 f.217.

9 Vilím Táboorskému 15/4/48 BL ADD.MS. 74984 f.37-9.

10 Zápis 29/6/48 a 3/7/48 BL ADD.MS. 74967 f.141-3.

s KSC k překlenutí této situace v období, kdy KSC usilovala již zřejmě o násilné převzetí moci, ukázala se chybou. K tomuto kroku vedla nestatečnost části členů předst. strany. Všichni přítomní jsou naproti tomu dále toho názoru, že generální tajemník strany čelil odvážnou a statečnou politikou, zprvu za nesmírně nepříznivých podmínek, úsilí předsedy Fierlingera a jeho podporující skupiny, má hlavní zásluhu na porážce Fierlingera na brněnském sjezdu a nemá viny na často chybných krocích tehdejšího předsedy strany Fierlingera a části představenstva. Nemůže být také viněn ze zmíněné dohody, ježto byl v představenstvu strany přehlasován, když navrhoval, aby se s komunistickou stranou nejednalo a musil jít do jednání proti své vůli. Z vnitřně stranického hlediska poskytla však dohoda se svým oříšem podklad pro rozhodné vyřízení Fierlingera ve straně.¹¹

Odchod do exilu

Blažej Vilím s ženou Mirkou překročili hranice na lyžích 6. března 1948 za pomoci S. B. Horáka. Místo přechodu není známo, usuzuje se, že to bylo v Krušných horách nebo na Šumavě.¹² O Vilímově odchodu do zahraničí věděli jeho nejbližší přátelé. Napsal o tom o mnoho let později Krupičkovi: „*Moje výhrady proti Laušmanově postupu, ani ne tak během února, ale krátkou dobu po tom, neměly vliv na náš vzájemný přátelský poměr. Věděl, že odcházím do exilu, přišel jsem se s ním rozloučit, když byl ještě náměstkem Gottwalda. Přemlouval mě, abych se schoval, že později půjdeme spolu. Na to jsem ovšem nečekal. Věděl jsem, jak se musí poměry vyvíjet, pět let kriminálu od nacistů mně stačilo a bylo tehdy také třeba tady venku povědět, co se vlastně doma stalo.*“¹³

Vilím byl prvním politikem, který přišel po únorovém převratu do Londýna. Přistál v Londýně 19. března.¹⁴ V dubnu 1948 o tom napsal Hrabíkovi: „*Jak víš, byl jsem vlastně prvním emigrantem, jemuž se podařilo dosáhnouti Londýna. Byl jsem a zůstávám velmi zdrženlivý v projevech o Československu... Vycházel jsem z předpokladu, že s politickými akcemi je třeba vyčkat, až se podaří emigrovati všem, které ještě z venku očekáváme a s nimiž bude třeba při naší práci počítati.*“¹⁵

Jeho příchod na Západ bezprostředně po komunistickém převratu pomohl socialistickým stranám v západní Evropě orientovat se v nové politické situaci.¹⁶ Vilím promluvil k labouristické straně v britském parlamentě,¹⁷ navštívil Itálii¹⁸ a Skandiná-

11 Zápis 29/6/48 3/7/48 BL ADD.MS. 74967 f. 41-3.

12 *Československá poúnorová emigrace a počátky exilu*. Brno, 1999, s. 16; S. B. Horák Vilímovi 19/8/62 BL 74992 f. 56-8; Archiv Ministerstva vnitra Praha, objektový svazek r. č. 2231, podvazek 285, s. 211.

13 Vilím Krupičkovi 12/4/73. CH BVLM/2/10.

14 PRO HO 294/394.

15 Vilím Hrabíkovi 27/4/48 BL ADD.MS. 74984 f.52-3.

16 Konferenci evropských socialistických stran 20/3/48 BL ADD.MS. 74967 f.15-18.

17 V poslaneckém klubu Labour Party 3/5/48 BL ADD.MS. 74964 f.1-8; *What happened in Czechoslovakia*, Labour Press Service 6/48 no. 1274 str.5 BL ADD.MS. 74964 f.39-42.

18 Otázky novináře před cestou do Itálie 27/4/48 BL ADD.MS. 74964 f.55; Záznam z cesty do Itálie 27/4/48 BL ADD.MS. 24967 f.33.

vii,¹⁹ zorganizoval setkání československých poslanců v exilu v Caxton Hall v Londýně.

Labouristická strana umožnila československé sociální demokracii používat adresu svého ústředního sekretariátu Transport House, kde redaktor BBC Josef Kosina měl k dispozici kancelář. Tuto kancelář používal Vilím pro korespondenční styk s uprchlíky.²⁰

Sjezd poslanců v Londýně 1948 byl první příležitostí, aby se poslanci setkali k poradám a zároveň upozornili světovou veřejnost na nedávné události v Československu. Během porady v Londýně 6. dubna 1948, které se zúčastnili dr. Lettrich, Blažej Vilím, dr. Stránský, Pavel Tigrid, gen. Ingr, gen. Ambruž, dr. Macháček a Evžen Leis, navrhl Vilím, aby byl v Londýně uspořádán sjezd všech čs. poslanců.²¹ Dohodě o programu sjezdu poslanců byli přítomni dr. Procházka, dr. Krajina, dr. Stránský, Václav Holub, Mirek Sedlák, dr. Bělohávek a Josef Josten.²²

Vilím o sjezdu vyjednával s anglickými úřady. Na poradní schůzi 23. května 1948, které byli přítomni Josef Bělina, dr. Bernard, Epstein, Holub, Leis a Sedlák, Vilím referoval o tom, že se mu podařilo na britských úřadech docílit povolení ke konání sjezdu poslanců v Londýně ve čtvrtek 28. a v pátek 29. května.²³

O průběhu konference pojednává jedna ze složek Vilímova fondu v British Library.²⁴

Londýnské listy 29. května otiskly výňatek z Vilímova zahajovacího projevu: „*S hlubokým pohnutím vzpomínáme prvních obětí boje proti komunistickému teroru v Československu. Dnes nejsou to již jenom oběti na svobodě, ale také na životech. Jmenuji především našeho nezapomenutelného Jana Masaryka, který byl nalezen mrtev pod okny svého bytu ráno onoho dne, kdy se chystal letadlem opustiti Československo, aby se postavil v čelo našeho zápasu za obnovení demokracie a lidských práv v naší vlasti.*“²⁵

Vilímův osobní život v exilu

Po příchodu do Londýna v březnu 1948 Blažej Vilím pravděpodobně bydlel v Gloucester Road, London SW7. Volinová-Bernardová píše ve svých vzpomínkách, že u Vilímů strávila první noc po příchodu do Londýna 12. května.²⁶ Přesná adresa a datum Vilímova pobytu na této adrese nejsou známy. Později se ubytoval u Josefa

19 Švédsko a Dánsko CH BVLM/1/17.

20 ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Emigranti*. Šenov, 1998, s. 340 – vzpomínka Zdeňka Mastníka; HOLUB, Václav. *Vítězství i prohry*. v. n., 1997, s. 200.

21 Záznam 6/4/48 BL ADD.MS. 74966 f.59-61.

22 Záznam BL ADD.MS. 74966 f.62-3.

23 Mayhew Vilímovi 11.5.48 BL ADD.MS. 74966 f.65; Záznam 74967 f.120-1.

24 BL ADD.MS. 74966 f.59-94.

25 *Londýnské listy* 29/5/48.

26 VOLINOVÁ-BERNARDOVÁ, Růžena. *Pohled zpět: život ve vírech 20. století*. Akropolis, 2003, s. 81.

Běliny na adrese 13 Fernside Avenue, Mill Hill, London NW7. V prosinci 1948 vyplnil přihlášku do Czech Refugee Trust Fund, ve které uvedl Bělinovu adresu. Dokumenty Czech Refugee Trust Fundu, které jsou uloženy ve státním archivu Public Record Office, obsahují podrobné informace o Vilímově finanční situaci v prvních letech exilu.²⁷ Po vyplnění přihlášky začal pravděpodobně dostávat podporu 75 šilinků (tj. 3 a 3/4 libry) týdně. Činže ho stála 2 libry týdně. Do té doby asi žil z vypůjčených peněz. V květnu 1949 Vilím zažádal Czech Refugee Trust Fund o jednorázovou podporu 110 liber, aby mohl vrátit přátelům peníze, které si od nich během jednoho roku půjčil. Czech Refugee Trust Fund na něho naléhal, aby začal vydělávat, což bylo pro Vilíma obtížné, protože se plně věnoval politice a vyřizoval exilovou korespondenci. V září 1949 začali Vilím a jeho žena chodit do večerního kursu angličtiny.

Po smrti Josefa Běliny se Vilím v říjnu 1949 přestěhoval na adresu 34 Southwick Street, London W2, kde platil týdenní činži 77 šilinků, což bylo více než podpora, kterou dostával od Czech Refugee Trust Fund. Začal proto uvažovat o koupi domu, kde by bydlel a zároveň vydělával peníze pronájemem místností, případně si tam zařídil dílnu. Nejprve se zajímal o dům v 16 London Street, London W2, za cenu 1 200 liber. Přátelé byli ochotni mu půjčit 500 liber a doufal, že mu Czech Refugee Trust Fund dá půjčku na 700 liber, kterou však nedostal. V listopadu 1950 pak koupil dům v 14 Elms Avenue, Muswell Hill, London N10. Ing. Kaufman z Davosu mu půjčil bezúročně 750 liber a František Plášil 200 liber. Plášilova rodina měla ubytování v domě za 2 libry týdně. Zbytek ceny domu – celkem 2 250 liber – uhradila hypotéka od Cooperative Permanent Building Society. Vedle toho si Vilím půjčil od Czech Refugee Trust Fund 150 liber na nákup nábytku a 50 liber na výdaje s koupí domu. Splátka této půjčky mu trvala až do roku 1964.

Do domu na Muswell Hill jsme se s manželem nastěhovali na jaře 1953. Bydleli jsme v jednom pokoji, za který jsme platili 2 libry týdně. Plášilovi se zatím odstěhovali do Švýcarska a zůstal tam po nich jenom pes Moušl. Mimo nás tam bydleli samí Češi. Nahoře v mansardě byly dva pokoje. Jeden měla Eva Spitzerová, která se později vdala a odjela do Spojených států. V druhém pokoji bydlel básník Ivan Blatný, který rok nato odešel do léčby. První poschodí měli Vilímovi. V přízemí jsme bydleli my a vedle nás Jan Svoboda, který si později koupil dům na 44 Queens Avenue, Muswell Hill, London N10, kde žil se svým bratrem Jaroslavem.²⁸ My jsme u Vilímů bydleli tři roky a pak jsme si s rodiči koupili dům – také ve čtvrti Muswell Hill. Potom už měli Vilímovi jen anglické nájemníky.

Vilím pracoval jako cizelér. Chodil do práce velice brzy a po večeři vyřizoval až do ranních hodin exilovou korespondenci s pomocí své ženy. Byla velice pečlivá sekretářka a díky ní se tolik dokumentů zachovalo. Mírka nejprve pracovala na drobných

27 PRO HO 294/394.

28 Jeho pozůstalost je v Churchill Archive CH SVBD.

a špatně placených ručních pracech, jako malování hraček nebo sestavování laciné bižuterie. Až teprve když se naučila anglicky, začala pracovat jako servírka v lidové jídelně Lyons na Muswell Hillu. Po nějakém čase si zlepšila angličtinu natolik, že se stala písarkou v účtárně textilní továrny ve čtvrti Kentish Town. O víkendu oba pracovali na domě, který potřeboval mnoho oprav, a scházeli se s českými politiky.

Posledních dvanáct let Vilímova života se jim dařilo lépe, Vilím si vydělával jako cizelér,²⁹ později dostával důchod, a také měli příjem z pronájmů. Mirka přestala pracovat a věnovala se výtvarné činnosti. Několik olejomalb prodala.³⁰ Každý rok si vyjeli na dovolenou do Středomoří. Vilím se dál věnoval politické činnosti, udržoval širokou korespondenci a vydával časopis *Perspektivy socialismu*. Zemřel náhle a nečekaně na srdeční záchvat v roce 1976.

Vilímovi nás – a později naše děti – pokládali za svou rodinu. Sami žádné děti neměli. V srpnu 1977, den předtím, než si Mirka vzala život, nás navštívila a znovu zdůraznila, abych se starala o Vilímovu pozůstalost. Netušili jsme, co chtěla tu noc udělat.

Vilímova osobní korespondence

Korespondence Blažeje Vilíma je uložena ve dvou fondech: v British Library, pod signaturami ADD.74962 – ADD.74993, a v Churchill Archive Cambridge, pod signaturou BVLM. Podle korespondentů je ji možno klasifikovat do čtyř kategorií: korespondence s jasně identifikovanými osobami, s organizacemi, s těžko identifikovatelnými osobami (např. kde je uvedeno pouze křestní jméno nebo přezdívká) a korespondence zcela anonymní.

Statistické údaje v tomto článku se týkají pouze korespondence s jasně identifikovanými osobami. Jde o 816 dopisovatelů, kteří napsali nebo obdrželi přes 2 000 dopisů:

- Zachovalo se asi dvakrát tolik dopisů poslaných Vilímovi (1 345) než psaných jím (646).
- Malá skupina 47 dopisovatelů, jejichž dopisy jsou v Vilímově fondu, si nepsala s Vilímem osobně. Jejich 56 dopisů bylo buď přiloženo k dopisům poslaným Vilímovi, nebo jsou to dopisy z pozůstalosti Josefa Běliny.
- Velká většina dopisovatelů (90 %) má ve sbírkách méně než 10 dopisů, z toho polovina pouze dopis jeden. Ze zbývajících dopisovatelů polovina (5 %) má 11–20 dopisů a druhá polovina (5 %) má 21–90 dopisů. Jedna dopisovatelka má 172 dopisů.

Následující přehled je omezen na 150 osob: dopisovatele a adresáty s více než 4 dopisy, ke kterým bylo přidáno několik dalších s 2–3 dopisy a několik málo výjimeč-

29 Fotografie jeho prací jsou v Churchill Archive CH BVLM 1/10.

30 Fotografie několika jejích obrazů, které prodala, jsou v Churchill Archive CH BVLM 1/13.

ných osobností s jedním dopisem. V závorce je uveden celkový počet dopisů a počet dopisů od Vilíma nebo pro něho.

- Více než 20 dopisů: Olga Revilliod-Masaryk (176,172 BV) 1964–77; Franta Švehla (85,79 BV) 1949–76; Radomír Luža (70,55 BV) 1948–76; Olda Haselman (69,54 BV) 1948–76; František Plášil (66,56 BV) 1948–61; Arno Hais (65,53 BV) 1948–57; Jan Svoboda (61,45 BV) 1948–74; Josef Jonáš (55,44 BV) 1949–73; Přemysl Janýr (50,31 BV) 1970–76; Josef Jíša (47,30 BV) 1972–76; Josef Horák (46,42 BV) 1948–76; Jiří Horák (34,28 BV) 1949–76; Richard Pollák (34,24 BV) 1948–76; Václav Holub (32,2 BV) 1948–72; Rosli Leuteneger (30,19 BV) 1948–51; František Rauš (29,23 BV) 1949–54; František Němec (28,25 BV) 1948–56; Eduard Táborský (26,23 BV) 1948–76; Martin Hrabík (25,25 BV) 1948–76; Miloš Vaněk (25,22 BV) 1948–54; František Macháček (24,21 BV) 1948–54; Václav a Irma Majerovi (23,10 BV) 1949–54; Antonín Zelenka (23,22 BV) 1949–76
- 11–20 dopisů: Arnošt a Anežka Barešovi (20,20 BV) 1957–75; Ivan Sviták (20,19 BV) 1970–75; Bohumil Laušman (19,13 BV) 1950–53; Karel a Jarka Maiwaldovi (19,13 BV) 1949–76; Jaroslav Prosser (19,11 BV) 1948–76; Josef a Lotty Bělinovi (18,13 BV) 1945–49; Jaroslav Stránský (17,14 BV) 1948–73; Josef Dvořák (16,16 BV) 1948–49; Petr Zenkl (18, 14 BV) 1948–53; Borek Žofka (16,16 BV) 1950–55; Jan Klapka (15,14 BV) 1949–73; Emil Walter (15,15 BV) 1948–49; Adolf Mokřý (13,11 BV) 1948–53; Mirko Janeček (12,11 BV) 1971–75; Čestmír Ješina (12,1 BV) 1949–52; Mirko a Alena Sedlákoví (12,10 BV) 1949–76; Antal Ban (11,11 BV) 1948–50; Jirka Hlubůček (11,11 BV) 1948–76; Hubert Ripka (11,9 BV) 1948–53
- 6–10 dopisů: Vilém Bernard (10,7 BV) 1948–76; Kaj Björk (10,10 BV) 1948–50; Kurt Epstein (10,8 BV) 1948–53; Ladislav Horniš (10,5 BV) 1948–49; Jindřich a Ludmila Knebertovi (10,8 BV) 1952–76; Karel Evan (9,9 BV) 1948–49; Dennis Healey (9,8 BV) 1948–76; F. Koppl (9,9 BV) 1948–49; Karel Rejchrt (9,9 BV) 1948–53; Jiří Brůcha (8,8 BV) 1948–76; Jan Heidler (8,8 BV) 1950–61; Mario Híkl (8,8 BV) 1949–54; Ladislav a Marianne Kaufmanovi (8,8 BV) 1948–62; Mirek Kerner (8,7 BV) 1948–50; Jaroslav Krejčí (8,8 BV) 1973–76; Josef Ladig (8,7 BV) 1948–50; Luděk Pachman (8,8 BV) 1973–76; Václav Smrž (8,8 BV) 1949–71; František Šunda (8,6 BV) 1949–51; Jan Sýkora (8,4 BV) 1949–54; Adam Ciolkosz (7,7 BV) 1949–73; Richard Jockel (7,5 BV) 1948–56; Vojtěch Klátil (7,5 BV) 1948–55; Václav Láska (7,7 BV) 1948–50; Josef Munzar (7,7 BV) 1968–71; Jiří Pelikán (7,7 BV) 1970–72; Jaromír a Jaroslava Smutní (7,7 BV) 1952–76; Baltazar Szanmary (7,7 BV) 1948–49; Jan Bělehrádek (6,5 BV) 1952–76; Sláva Dundr (6,5 BV) 1968–72; Josef Martínek (6,6 BV) 1948–49; Frank J. C. Mennell (6,6 BV) 1949–51; Amelie Posse-Brázdová (6,4 BV) 1948–49; Jindra Růžička (6,6 BV) 1949–73; Josef Sadek (6,3 BV) 1971;
- 4–5 dopisů: Milan Adámek (5,0 BV) 1949–50; Percy Daines (5,5 BV) 1948–50; Karel Hanuš (5,4 BV) 1949–50; Jan Holý (5,5 BV) 1948; Karel Hrubý (2,1 BV) 1949–76; Petr Klášterský (5,4 BV) 1970–73; František Kohout (5,5 BV) 1948–76;

Vladimír Krajina (5,5 BV) 1948–76; Jozef Lettrich (5,3 BV) 1948–49; Josef Madar (5,5 BV) 1948–49; C. P. Mayhew (5,5 BV) 1948; Ferdinand Peroutka (5,4 BV) 1948–68; Jaroslav Profous (5,5 BV) 1948–49; Vladimír Rys (5,2 BV) 1949–50; Bohumil Sirotek (5,2 BV) 1950–54; Vladimír a Ljuba Veselí (5,5 BV) 1976; Václav Beneš (4,4 BV) 1948–49; H. Benzion (4,4 BV) 1948–50; Julius Braunthal (4,4 BV) 1950–51; Georges Brutele (4,1 BV) 1950; Vladimír Brůža (4,3 BV) 1949–54; Josef Císař (4,3 BV) 1948–50; Zdeněk a Gerti Fantlovi (4,4 BV) 1949; Ladislav Feierabend (4,4 BV) 1948–49; Ed Fusek (4,4 BV) 1948–72; Ivan Herben (4,3 BV) 1948–49; Bohumil Horák (4,3 BV) 1948; Josef Josten (4,4 BV) 1949–76; Lída Kašparíková (4,4 BV) 1950; Slávek a Lenka Klabanovi (4,4 BV) 1968; B. Kobliha (4,4 BV) 1973; Mírek Krčmář (4,4 BV) 1970–76; Rudolf Krupička (4,4 BV) 1973; J. Kubík (4,4 BV) 1971; Jan Lang (4,4 BV) 1969–76; Zdena Letáková (4,4 BV) 1948; Alexander Lorian (4,4 BV) 1968–76; Jay Lovestone (4,3 BV) 1948; Franta Lux (4,4 BV) 1948–76; Štefan Pagač (4,4 BV) 1968–71; Josef Pařez (4,4 BV) 1949; Alex Pravda (4,4 BV) 1972–74; Adolf Stočes (4,4 BV) 1948–49; Jiří Stolz (4,4 BV) 1948–52; Jan Stránský (4,4 BV) 1951–74; Boža Vajner (4,4 BV) 1949–76;

- Méně než 4 dopisy: Vojta Beneš (3,3 BV) 1949–50; Alois Čížek (3,3 BV) 1960–72; Karel Jezdinský (3,3 BV) 1972–75; Adolf Klímek (3,3 BV) 1948–50; Oskar Klinger (3,3 BV) 1948; Josef Kotrlý (3,3 BV) 1948; G. Kusý (3,2 BV) 1949–50; Emil Lustig (3,3 BV) 1949–50; Josef Macek (3,3 BV) 1950–52; Jan Marek (3,3 BV) 1949; B. Miroslav (3,3 BV) 1955–56; Josef Mrázek (3,3 BV) 1949–54; Jan Novotný (3,3 BV) 1948–50; Štefan Osuský (3,1 BV) 1948–53; Josef Šámal (3,3 BV) 1948–53; Lev Sychrava jr. (3,3 BV) 1955–76; Stanislav Velinský (3,3 BV) 1973; Johann W. Bruegel (2,1 BV) 1949–76; Sergej Ingr (2,0 BV) 1950; Josef Kosina (2,2 BV) 1948–50; Lev Sychrava (2,1 BV) 1950–54; Pavel Tigríd (2,1 BV) 1973–76; Erich Tylínek (2,0 BV) 1948 od Jaroslava Prossera; Vladislav Válek (2,2 BV) 1948–49; Jirka Veltruský (2,2 BV) 1949; Eduard Beneš (1,0 BV) 1945 od Josefa Běliny; Hana Benešová (1,1 BV) 1948; Ivan Blatný (1,1 BV) bez data; Zdeněk Fierlinger (1,0 BV) 1946 od Josefa Běliny; Artur London (1,0 BV) 1949 od J. W. Bruegela; Jan Masaryk (1,0 BV) 1939 od Josefa Běliny.

Vilímovu korespondenci lze také klasifikovat podle data (počet dopisů je uveden v závorce):

- Osoby, s kterými si psal během celého období svého pobytu v exilu, 1948–1976, jsou: Franta Švehla (85); Radomír Luža (70); Olda Haselman (69); Jan Svoboda (61); Josef Jonáš (55); Josef Horák (46); Jiří Horák (34); Richard Pollák (34); Eduard Táborský (26); Martin Hrabík (25); Tonda Zelenka (23); Karel a Jarka Maiwaldovi (19); Jaroslav Prosser (19); Jaroslav Stránský (17); Mirko a Alena Sedláčkovi (12); Jirka Hlubůček (11); Vilém Bernard (10); Kurt Epstein (10); Dennis Healey (9); Jiří Brůcha (8); Jaromír a Jaroslava Smutní (7); Jindra Růžička (6).
- S některými si psal pouze v raném období exilu, 1948–1950: Rosli Leuteneger (30);

- Josef a Lotty Bělinovi (18); Josef Dvořák (16); Jan Klapka (15); Emil Walter (15); Antal Ban (11); Kaj Björk (10); Ladislav Horniš (10); Karel Evan (9); F. Koppl (9); Mirek Kerner (8); Josef Ladig (8); František Šunda (8); Václav Láska (7); Baltazar Szanmary (7); Josef Martínek (6); Frank J. C. Mennell (6); Amelie Posse-Brázdová (6).
- Někteří dopisovatelé si začali s Vilímem psát až po usazení v exilu, 1951–1976: Olga Revilliod-Masaryk (176); František Macháček (24); Arnošt a Anežka Barešovi (20); Bohumil Laušman (19); Jindřich a Ludmila Knebortovi (10); Jan Bělehrádek (6).
 - S některými byla korespondence přerušena z různých důvodů (přestěhování, nedostatek zájmu, odcizení, případně úmrtí): František Plášil (66); Arno Hais (65); Václav Holub (32); František Rauš (29); František Němec (28); Miloš Vaněk (25); Václav a Irma Majerovi (23); Petr Zenkl (18); Borek Žofka (16); Adolf Mokrý (13); Čestmír Ješina (12); Hubert Ripka (11); Karel Rejchrt (9); Jan Heidler (8); Mario Híkl (8); Ladislav a Marianne Kaufmanovi (8); Václav Smrž (8); Jan Sýkora (8); Adam Ciolkosz (7); Richard Jockel (7); Vojtěch Klátil (7).
 - Po roce 1968 se objevili noví korespondenti: Přemysl Janýr (50); Josef Jíša (47); Ivan Sviták (20); Mirko Janeček (12); Jaroslav Krejčí (8); Luděk Pachman (8); Josef Munzar (7); Jiří Pelikán (7); Sláva Dundr (6); Josef Sadek (6); Petr Klášterský (5); Vladimír a Ljuba Veselí (5); Slávek a Lenka Klabanovi (4); Mirek Krčmář (4); Rudolf Krupička (4); J. Kubík (4); Jan Lang (4); Alexander Lorian (4); Štefan Pagač (4); Alex Pravda (4).

Příloha: Abecední seznam dopisovatelů uvedených v článku¹**Adámek, Milan** – 5 dopisů (0 BV) 1949–50**Ban, Antal** – 11 dopisů (11 BV) 1948–50*Prameny v Británii*: PRO – FO/371/72422**Barešovi, Arnošt a Anežka** – 20 dopisů (20 BV) 1957–75**Bělehrádek, Jan** – 6 dopisů (5 BV) 1952–76*Život*: Pr 23–4, T1 71, PpI/271–272*Monografie*: *Svoboda ducha znamená především svobodu vědy: K 100. výročí narození profesora MUDr. Jana Bělehrádka (1896–1980)*. Ed. P. Svobodný. Praha, Karolinum, 1997.**Bělinovi, Josef a Lotty** – 18 dopisů (13 BV) 1945–49*Život*: Pr 24**Beneš, Eduard** – 1 dopis (0 BV) 1945 od Josefa Běliny**Beneš, Václav** – 4 dopisy (4 BV) 1948–49*Život*: T1 81, PpI/103–105**Beneš, Vojta** – 3 dopisy (3 BV) 1949–50*Život*: Pr 26–7, T1 82, PpI/14–16**Benešová, Hana** – 1 dopis (1 BV) 1948**Benzion, H.** – 4 dopisy (4 BV) 1948–50**Bernard, Vilém** – 10 dopisů (7 BV) 1948–76*Život*: Pr 27, T1 89, PpIV/13*Monografie*: Volinová-Bernardová, Růžena: *Pohled zpět: život ve vírech 20. století*. Akropolis, 2003.**Björk, Kaj** – 10 dopisů (10 BV) 1948–50**Blatný, Ivan** – 1 dopis (1 BV) bez data*Život*: T1 104**Braunthal, Julius** – 4 dopisy (4 BV) 1950–51**Brůcha, Jiří** – 8 dopisů (8 BV) 1948–76**Bruegel, Johann W.** – 2 dopisy (1 BV) 1949–76*Život*: Pr 31, T1 145*Prameny v Británii*: PRO – HO 405/5288**Brutele, Georges** – 4 dopisy (1 BV) 1950**Brůža, Vladimír** – 4 dopisy (3 BV) 1949–54*Život*: T1 147, PpI/295–298*Prameny v Británii*: Ch – MWLD/2/29**Ciolkosz, Adam** – 7 dopisů (7 BV) 1949–73**Císař, Josef** – 4 dopisy (3 BV) 1948–50**Čížek, Alois** – 3 dopisy (3 BV) 1960–72*Život*: T1 216

1 Přehled užitých zkratk:

*Život***Pp** – Pejskar, Jožka: *Poslední pocta...* (4 svazky). Konfrontace, 1982.**Pr** – Tomeš, Josef: *Průkopníci a pokračovatelé*. Demos, 2004.**T** – Tomeš, Josef et al.: *Český biografický slovník 20. století*. 3 svazky. Paseka, 1999.*Prameny v Británii***BL** – British Library, 90 Euston Road, London NW1 2DB, United Kingdom**Ch** – Churchill Archives Centre, Churchill College, Cambridge, CB3 0DS, United Kingdom**LSE** – London School of Economics, Houghton Street, London WC2A 2AE, United Kingdom**PRO** – Public Record Office, Kew, Surrey TW9 4DU, United Kingdom**SSEES** – School of Slavonic and East European Studies, Senate House, Malet Street, London WC1E 7HU, United Kingdom

- Daines, Percy** – 5 dopisů (5 BV) 1948–50
Dundr, Sláva – 6 dopisů (5 BV) 1968–72
Dvořák, Josef – 16 dopisů (16 BV) 1948–49
Život: T1 276–7, PpII/215
Epstein, Kurt – 10 dopisů (8 BV) 1948–53
Evan, Karel – 9 dopisů (9 BV) 1948–49
Fantlovi, Zdeněk a Gertí – 4 dopisy (4 BV) 1949
Feierabend, Ladislav – 4 dopisy (4 BV) 1948–49
Život: T1 303, PpI/59–64
Monografie: Feierabend, Ladislav: *Politické vzpomínky*. 3 svazky. Atlantis, 1994–96.
Prameny v Británii: BL – ADD.MS. 51190–1
Americké prameny na www:
www-hoover.stanford.edu/hile/czechoslovak.htm
www-hoover.stanford.edu/hile/skvorecky.pdf
Fierlinger, Zdeněk – 1 dopis (0 BV) 1946 od Josefa Běliny
Fusek, Ed – 4 dopisy (4 BV) 1948–72
Hais, Arno – 65 dopisů (53 BV) 1948–57
Život: Pr 48, T1 396, PpII/119–120, PpIII/123–6
Americké prameny na www:
www.indiana.edu/~liblilly/lilly/mss/html/hlavaty2.html
Hanuš, Karel – 5 dopisů (4 BV) 1949–50
Haselman, Olda – 69 dopisů (54 BV) 1948–76
Život: Pr 51
Healey, Dennis – 9 dopisů (8 BV) 1948–76
Heidler, Jan – 8 dopisů (8 BV) 1950–61
Prameny v Británii: Ch – MWLD/2/31
Herben, Ivan – 4 dopisy (3 BV) 1948–49
Život: T1 448, PpII/121–124
Americké prameny na www:
www-hoover.stanford.edu/hile/feierabend.pdf
www.indiana.edu/~liblilly/lilly/mss/html/Hlavaty2.html
Híkl, Mario – 8 dopisů (8 BV) 1949–54
Život: PpIV/50
Hlubůček, Jirka – 11 dopisů (11 BV) 1948–76
Holub, Václav – 32 dopisů (2 BV) 1948–72
Život: Pr 54, T1 486
Monografie: Holub, Václav: *Vítězství i prohry: Život na pozadí 20. století*. V. n., 1997.
Prameny v Británii: BL – ADD.MS 74104; PRO – MEPO 35/75/8, HO 405/23939 [zavřeno do 2010], HO 294/486 [zavřeno do 2017]
Holý, Jan – 5 dopisů (5 BV) 1948
Horák, Bohumil – 4 dopisy (3 BV) 1948
Život: T1 495, PpII/101
Horák, Jiří – 34 dopisů (28 BV) 1949–76
Život: Pr 55, T1 496
Horák, Josef – 46 dopisů (42 BV) 1948–76
Život: Pr 55–6, PpII/255
Horníš, Ladislav – 10 dopisů (5 BV) 1948–49
Hrabík, Martin – 25 dopisů (25 BV) 1948–76
Život: T1 511, PpIV/61
Hrubý, Karel – 2 dopisy (4 BV) 1973–76
Život: Pr 56–7, T1 524

Ingr, Sergej – 2 dopisy (0 BV) 1950

Život: T1 564, PpI/183–185

Monografie: Svoboda, Gustav: *Armádní generál Sergej Jan Ingr: 1896–1956*. Praha, Ministerstvo obrany ČR, 1998.

Janeček, Mirko – 12 dopisů (11 BV) 1971–75

Janýr, Přemysl – 50 dopisů (31 BV) 1970–76

Život: Pr 61–2, T1 587

Ješina, Čestmír – 12 dopisů (1 BV) 1949–52

Život: Pr 63

Jezdinský, Karel – 3 dopisy (3 BV) 1972–75

Život: T1 605

Jiša, Josef – 47 dopisů (30 BV) 1972–76

Život: Pr 64–65

Jockel, Richard – 7 dopisů (5 BV) 1948–56

Jonáš, Josef – 55 dopisů (44 BV) 1949–73

Život: Pr 65–6

Josten, Josef – 4 dopisy (4 BV) 1949–76

Život: T1 628, PpIII/108–16

Prameny v Británii: PRO – HO 405/26224 [zavřeno do 2055]

Americké prameny na www:

www.unl.edu/libr/libr/spec/jostenlist.html

www.indiana.edu/~liblilly/lilly/mss/html/Hlavaty2.html

Kašpaříková, Lída – 4 dopisy (4 BV) 1950

Kaufmanovi, Ladislav a Marianne – 8 dopisů (8 BV) 1948–62

Kerner, Mirek – 8 dopisů (7 BV) 1948–50

Klabanovi, Slávek a Lenka – 4 dopisy (4 BV) 1968

Život: T2 60

Klapka, Jan – 15 dopisů (14 BV) 1949–73

Život: PpIV/74

Klásterský, Petr – 5 dopisů (4 BV) 1970–73

Klátíl, Vojtěch – 7 dopisů (5 BV) 1948–55

Klímek, Adolf – 3 dopisy (3 BV) 1948–50

Život: T2 77, PpIII/118

Klinger, Oskar – 3 dopisy (3 BV) 1948

Život: PpII/39

Knebartovi, Jindřich a Ludmila – 10 dopisů (8 BV) 1952–76

Život: PpI/188

Prameny v Británii: PRO – MEPO 35/78/4

Kobliha, B. – 4 dopisy (4 BV) 1973

Kohout, František – 5 dopisů (5 BV) 1948–76

Koppl, F. – 9 dopisů (9 BV) 1948–49

Život: PpII/260–261

Kosina, Josef – 2 dopisy (2 BV) 1948–50

Život: Pr 75, T2 132

Prameny v Británii: SSEES KOS

Kotrlý, Josef – 3 dopisy (3 BV) 1948

Život: T2 140, PpI/125–135

Krajina, Vladimír – 5 dopisů (5 BV) 1948–76

Život: T2 156–7, PpIV/81

Monografie: Jeník, J.: *Professor Vladimír Krajina – Honorary Member of the Czechoslovak Botanical Society*, Praha 1992.

Šolc, Jiří: *Smrt přála statečným: Osudy doc. Vladimíra Krajiny a jeho spolupracovníků v českém domácím odboji za druhé světové války*. Praha, Vyšehrad, 1995.

Americké prameny na www:

www-hoover.stanford.edu/hile/czechoslovak.htm

Krčmář, Mirek – 4 dopisy (4 BV) 1970–76

Krejčí, Jaroslav – 8 dopisů (8 BV) 1973–76

Život: Pr 77–8, T2 177–8

Monografie: Krejčí, Jaroslav: *Mezi demokracií a diktaturou: Domov a exil*. Votobia, 1998.

Krupička, Rudolf – 4 dopisy (4 BV) 1973

Kubík, J. – 4 dopisy (4 BV) 1971

Kusý, G. – 3 dopisy (2 BV) 1949–50

Ladig, Josef – 8 dopisů (7 BV) 1948–50

Lang, Jan – 4 dopisy (4 BV) 1969–76

Monografie: Kocourek, Milan: *45 let krajské farnosti v Londýně: Pamětník/P. Jan Lang SJ*, Londýn 1994.

Láska, Václav – 7 dopisů (7 BV) 1948–50

Život: T2 254, PpI/136–139

Laušman, Bohumil – 19 dopisů (13 BV) 1950–53

Život: Pr 82–3, T2 258

Monografie: Laušman, Bohumil: *Kdo byl vinen*. 1953

Prameny v Británii: Ch – MWLD/2/34–37, PRO – FO 371/94486

Letáková, Zdena – 4 dopisy (4 BV) 1948

Lettrich, Jozef – 5 dopisů (3 BV) 1948–49

Život: T2 268, PpI/19–21

Leuteneger, Rosli – 30 dopisů (19 BV) 1948–51

London, Artur – 1 dopis (0 BV) 1949

Život: T2 287

Monografie: London, Arthur: *Doznání*. 1969.

London, Arthur: *K pramenům Doznání. Motáky z ruzyněské věznice*. 1998.

Lorian, Alexander – 4 dopisy (4 BV) 1968–76

Lovestone, Jay – 4 dopisy (3 BV) 1948

Lustig, Emil – 3 dopisy (3 BV) 1949–50

Život: Pr 85, PpII/205

Lux, Franta – 4 dopisy (4 BV) 1948–76

Luža, Radomír – 70 dopisů (55 BV) 1948–76

Život: Pr 85–6, T2 298, PpIV/174

Prameny v Británii: Ch – MWLD/2/38

Americké prameny na www:

www-hoover.stanford.edu/hile/czechoslovak.htm

www.indiana.edu/~liblilly/lilly/mss/html/hlavaty2.html

Macek, Josef – 3 dopisy (3 BV) 1950–52

Život: Pr 86–7, T2 301–2, PpI/ 276–277

Monografie: *In memoriam Josefa Macka: 1922–1991*. Uspořádali Miloslav Polívka, František Šmahel. Praha, Historický ústav AV ČR, 1996.

Prameny v Británii: Ch – MWLD/2/39–40

Macháček, František – 24 dopisů (21 BV) 1948–54

Prameny v Británii: Ch – MWLD/2/41

Madar, Josef – 5 dopisů (5 BV) 1948–49

Maiwaldovi, Karel a Jarka – 19 dopisů (13 BV) 1949–76

Život: Pr 87–8, T2 317–8

Prameny v Británii: Ch – MWLD, LSE – 6/1/325

Majerovi, Václav a Irma – 23 dopisů (10 BV) 1949–54

Život: Pr 88–9, T2 318, PpI/66

Prameny v Británii: PRO – FO 371/100429

Marek, Jan – 3 dopisy (3 BV) 1949

Život: T2 331

Martínek, Josef – 6 dopisů (6 BV) 1948–49

Život: Pr 90, T2 339

Masaryk, Jan – 1 dopis (0 BV) 1939 od Josefa Běliny

Mayhew, C. P. – 5 dopisů (5 BV) 1948

Mennell, Frank J. C. – 6 dopisů (6 BV) 1949–51

Miroslav, B. – 3 dopisy (3 BV) 1955–56

Mokrý, Adolf – 13 dopisů (11 BV) 1948–53

Život: Pr 94, T2 399, PpII/169

Mrázek, Josef – 3 dopisy (3 BV) 1949–54

Život: Pr 95, PpII/170

Munzar, Josef – 7 dopisů (7 BV) 1968–71

Život: Pr 95

Němec, František – 28 dopisů (25 BV) 1948–56

Život: Pr 99, T2 438, PpI/141

Americké prameny na www:

www.indiana.edu/~liblilly/lilly/mss/html/Hlavaty2.html

Novotný, Jan – 3 dopisy (3 BV) 1948–50

Život: Pr 101, PpI/89

Osuský, Štefan – 3 dopisy (1 BV) 1948–53

Život: T2 500–1, PpI/142–143

Pachman, Luděk – 8 dopisů (8 BV) 1973–76

Život: T2 508

Monografie: Pachman, Luděk: *Jak to bylo*. 1974.

Pagač, Štefan – 4 dopisy (4 BV) 1968–71

Život: PpII/287

Pařez, Josef – 4 dopisy (4 BV) 1949

Pelikán, Jiří – 7 dopisů (7 BV) 1970–72

Život: Pr 104–5, T2 546

Peroutka, Ferdinand – 5 dopisů (4 BV) 1948–68

Život: T2 551, PpI/29–36

Monografie: Peroutka, Ferdinand: *Ferdinand Peroutka – deníky... dopisy... vzpomínky*. 1995.

Otáhal, Milan: *Peroutka, muž přítomnosti*. Praha, Melantrich, 1992. (Slovo k historii; 33.)

Plášil, František – 66 dopisů (56 BV) 1948–61

Prameny v Británii: Ch – MWLD/2/42

Pollák, Richard – 34 dopisů (24 BV) 1948–76

Posse-Brázdová, Amelie – 6 dopisů (4 BV) 1948–49

Život: T2 614–5

Monografie: Posse-Brázdová, Amelie: *Tajné dopisy z Prahy. 1948*. Praha, Společnost E. Beneše

1994 (Knižnice Společnosti E. Beneše, sv. 6); Vlach, Robert (ed.): *Mosaika Amelie Posse*. Lund 1958.

Prameny v Británii: PRO – H59/1204/1 [zavřeno do 2031]

Pravda, Alex – 4 dopisy (4 BV) 1972–74

Profous, Jaroslav – 5 dopisů (5 BV) 1948–49

Prosser, Jaroslav – 19 dopisů (11 BV) 1948–76

Rauš, František – 29 dopisů (23 BV) 1949–54

Rejchrt, Karel – 9 dopisů (9 BV) 1948–53

Revilliod-Masaryk, Olga – 176 dopisů (172 BV) 1964–77

Americké prameny na www:

www.indiana.edu/~liblilly/lilly/mss/html/revillio.html

Ripka, Hubert – 11 dopisů (9 BV) 1948–53

Život: T3 42–3, PpI/75–77

Monografie: Ripka, Hubert: *Únorová tragédie*. 1995.

Prameny v Británii: SSEES SEWP

Americké prameny na www:

www.indiana.edu/~liblilly/lilly/mss/html/Hlavaty2.html

www-hoover.stanford.edu/hila/duchacek.pdf

www-hoover.stanford.edu/hila/slavik.pdf

www.unl.edu/libr/libs/spec/zenkl.html

Růžička, Jindra – 6 dopisů (6 BV) 1949–73

Prameny v Británii: PRO – MEPO 35/52/16

Rys, Vladimír – 5 dopisů (2 BV) 1949–50

Život: T3 74

Sadek, Josef – 6 dopisů (3 BV) 1971

Život: Pr 123–4, PpI/94

Sedlákoví, Mirko a Alena – 12 dopisů (10 BV) 1949–76

Život: Pr 113, PpI/90

Sirotek, Bohumil – 5 dopisů (2 BV) 1950–54

Smrž, Václav – 8 dopisů (8 BV) 1949–71

Smutný, Jaromír a Jaroslava – 7 dopisů (7 BV) 1952–76

Život: T3 161, PpI/149–152

Monografie: Smutný, Jaromír: *Svědectví prezidentova kancléře*. Mladá fronta, 1996.

Stoček, Adolf – 4 dopisy (4 BV) 1948–49

Život: PpI/93–94

Stolz, Jiří – 4 dopisy (4 BV) 1948–52

Stránský, Jan – 4 dopisy (4 BV) 1951–74

Život: T3 202

Stránský, Jaroslav – 17 dopisů (14 BV) 1948–73

Život: T3 202–3, PpI/46–47

Americké prameny na www:

www.indiana.edu/~liblilly/lilly/mss/html/Hlavaty2.html

Sviták, Ivan – 20 dopisů (19 BV) 1970–75

Život: Pr 122–3, T3 223

Svoboda, Jan – 61 dopisů (45 BV) 1948–74

Prameny v Británii: Ch – SVBD, MWLD/2/30

Sychrava, Lev – 2 dopisy (1 BV) 1950–54

Život: T3 235

Prameny v Británii: PRO – FO 371/122206, HO 294/395 [zavřeno do 2011]

Sychrava, Lev, jr. – 3 dopisy (3 BV) 1955–76

Sýkora, Jan – 8 dopisů (4 BV) 1949–54

Szanmary, Baltazar – 7 dopisů (7 BV) 1948–49

Šámal, Josef – 3 dopisy (3 BV) 1948–53

Život: PpII/145–147

Šunda, František – 8 dopisů (6 BV) 1949–51

Švehla, Franta – 85 dopisů (79 BV) 1949–76

Táborský, Eduard – 26 dopisů (23 BV) 1948–76

Život: Pr 129, T3 337

Americké prameny na www:

www-hoover.stanford.edu/hile/czechoslovak.htm

www.indiana.edu/~liblilly/lilly/mss/html/Hlavaty2.html

Tigrid, Pavel – 2 dopisy (1 BV) 1973–76

Život: T3 352

Tylínek, Erich – 2 dopisy (0 BV) 1948

Život: T3 390

Vajner, Boža – 4 dopisy (4 BV) 1949–76

Válek, Vladislav – 2 dopisy (2 BV) 1948–49

Vaněk, Miloš – 25 dopisů (22 BV) 1948–54

Život: Pr 137, T3 425–6, PpII/188

Velinský, Stanislav – 3 dopisy (3 BV) 1973

Život: T3 443, PpIV/186

Veltruský, Jirka – 2 dopisy (2 BV) 1949

Život: Pr 138, T3 443–4

Veselí, Vladimír a Ljuba – 5 dopisů (5 BV) 1976

Walter, Emil – 15 dopisů (15 BV) 1948–49

Život: PpI/266–268

Zelenka, Tonda – 23 dopisů (22 BV) 1949–76

Život: PpIII/256–7

Zenkl, Petr – 18 dopisů (6 BV) 1948–53

Život: T3 562, PpI/48–53

Monografie: Zenkl, Petr: *Mozaika vzpomínek*. Připravili Miloš Kouřil, Miloš Trapl. Olomouc, Centrum pro československá exilová studia, 1997.

Národ ho potřeboval: k 110. výročí narození PhDr. Petra Zenkla. Sestavili Jiří Doležal, Miroslav Ivanov. Praha, Klub M. Horákové, 1994.

Pražský primátor: Památce dr. Petra Zenkla, bývalého několikanásobního primátora hl. města Prahy. Uspořádal Jožka Pejskar. Praha, vl. n., 1993.

Americké prameny na www:

www.unl.edu/libr/libs/spec/zenkl.html

www.indiana.edu/~liblilly/lilly/mss/html/Hlavaty2.html

Žofka, Borek – 16 dopisů (16 BV) 1950–55